

พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน: ข้อมูลใหม่จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดปงสนุกเหนือ¹

received 4 MAY 2018 accepted 9 AUG 2018 revised 4 MAR 2019

เมธิ เมธาสีทิ สุขสำเริง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอนที่ตั้งอยู่ทางใต้ของเมืองโบราณเขลางค์นคร ผลการศึกษาพบว่าเมืองโบราณเวียงละกอนมีการอยู่อาศัย 2 ระยะ คือ ระยะแรกกำหนดอายุจากโบราณวัตถุที่พบได้ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ระยะที่สอง เป็นชั้นกิจกรรมในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา โบราณวัตถุที่ขุดพบสามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) ภาชนะดินเผา สามารถสันนิษฐานถึงแหล่งผลิตของภาชนะดินเผาได้ 4 แหล่งด้วยกัน คือ แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาวังเหนือ-เวียงกาหลง แหล่งเตาลำปาง และแหล่งเตาในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนเขียนลายสีน้ำเงิน ผลิตจากกลุ่มเตาจิงเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง (2) เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากดินเผา ได้แก่ เบี้ยดินเผา และลูกกระสุนดินเผา (3) เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากหิน ได้แก่ กระดานหินชนวน และหินลับ (4) ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ได้แก่ ตะปู และกระเบื้องมุงหลังคา โบราณวัตถุที่พบ แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณในเขตลุ่มแม่น้ำวังตอนบนและชุมชนโบราณในเขตแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน

คำสำคัญ: การขุดค้นทางโบราณคดี, ชั้นวัฒนธรรม, เมืองโบราณเวียงละกอน

¹ บทความเรียบเรียงจากงานวิจัย เรื่อง “การศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี เมืองโบราณเวียงละกอน” ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2559

The Cultural Development of the Ancient Town Wieng Lagon: New information from the Excavation at Wat

received 4 MAY 2018 accepted 9 AUG 2018 revised 4 MAR 2019

Metee Medhasith Suksumret

Assistant Professor (Ph.D.), Social Studies Section

Faculty of Liberal Arts, Maejo University, Chiang Mai

Abstract

The purpose of this research is to study the cultural development of the ancient town of Wieng Lagon, located south of Wieng Khelang. The research shows that Wieng Lagon habitation can be divided into two stages: the first stage of habitation dated by archaeological evidences to the 16th century A.D, and the second stage from the 19th century A.D.

Artifacts from the excavation can also be classified into four groups:

- (1) Pottery, presumably produced in four areas, San Kamphaeng kiln, Wang Nuea or Wieng Ka Long kiln, Lampang kiln, and local kiln. In addition, a piece of blue and white Chinese porcelain, from Jingdezhen kiln in the Jiangxi county from the Ming Dynasty period was discovered.
- (2) Terracotta tools, such as a clay roundel and a clay bullet.
- (3) Stone tools, such as a piece of slate board and a whetstone.
- (4) Architectural pieces, such as iron nails and terracotta roof tiles.

Keywords: Archaeological Excavation, Culture Layer, The Ancient Town of Wieng Lagon

² This Article compiled from research “The Cultural Development of the Ancient Town Wieng Lagon: New information from the Excavation at Wat Pongsanuk Nuea.” This research is supported by Faculty of Liberal Arts, Maejo University, Fiscal Year 2016.

บทนำ

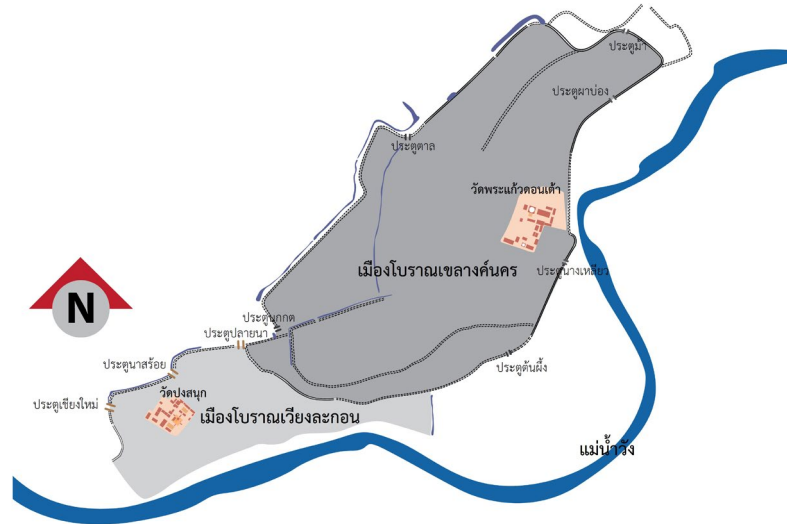
เมืองโบราณลำปาง ประกอบด้วยเมืองโบราณ 2 เมืองตั้งอยู่ติดกัน คือ เมืองโบราณเขลางค์นคร และเมืองโบราณเวียงละกอน

เมืองโบราณเขลางค์นคร ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง มีวัดพระแก้วดอนเต้าเป็นศูนย์กลางเมือง กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ มีความยาวโดยรอบประมาณ 4,000 เมตรตามตำนานมูลศาสนา (พุทธพุกามและพุทธญาณ 2513, 174-180) และชินกาลมาลีปกรณ์ (รัตนปัญญาเถระ 2518, 91-92) ได้เขียนไว้สอดคล้องกัน มีใจความสรุปว่าพระนางจามเทวีได้ให้ฤๅษีเทวฤๅษีติดต่อกับฤๅษีสุพรหม เพื่อสร้างเมืองให้นันทยศหรืออินทวระโอรสของพระองค์ อาศัยนายพรานชื่อเขลางค์ เมื่อนั้นจึงได้ชื่อว่า “เขลางค์นคร”

ใน พ.ศ. 2550 สำนักศิลปากรที่ 7 น่าน ได้ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งกำแพงเมืองบริเวณประตูมา เพื่อศึกษารูปแบบและลำดับการสร้างกำแพงเมือง และขุดค้นทางโบราณคดีในเมืองเขลางค์นคร เพื่อศึกษาร่องรอยกิจกรรมของการอยู่อาศัย ผลการศึกษาสันนิษฐานว่ากำแพงเมืองเขลางค์นครน่าจะสร้างก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ราว พ.ศ. 1790 (เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 135) ผลการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองเขลางค์นคร สันนิษฐานว่ามีการอยู่อาศัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ได้พบโบราณวัตถุที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทวารวดีในเขตภาคกลาง เช่น ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ ตะคันแบบฝางจิบ และเบี้ยดินเผา (เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 135)

สำหรับเมืองโบราณเวียงละกอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองโบราณเขลางค์นคร มีวัดปงสนุกเป็นศูนย์กลางเมือง นักวิชาการตั้งข้อสมมติฐานว่าเป็นเมืองโบราณที่ขยายต่อออกมาจากเมืองโบราณเขลางค์นคร ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 มีเนื้อที่ประมาณ 180 ไร่ ขุดคูน้ำก่อดินล้อมรอบ สำหรับด้านทิศใต้ของเมืองที่ติดกับแม่น้ำวังไม่พบร่องรอยแนวกำแพงเมือง สันนิษฐานว่าใช้ลำนน้ำเป็นปราการธรรมชาติ (สุรพล 2547, 105-106)

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บริเวณวัดปงสนุกเหนือ เป็นพื้นที่ขุดค้นและศึกษาทางโบราณคดี เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเขตเมืองโบราณเวียงละกอนและเพื่อตรวจสอบข้อสมมติฐานดังกล่าว

แผนที่ 1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณเขาสงคั่นครและเมืองโบราณเวียงละกอน อ.เมือง จ.ลำปาง
(© Metee Medhasith Suksumret 05/07/2018)

ภาพที่ 1 ม่อนวัดบน หรือม่อนตอยวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปรางสนุกเหนือ ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง
ถ่ายจากเชิงบันไดนาคด้านทิศตะวันออก (© Metee Medhasith Suksumret 09/07/2018)

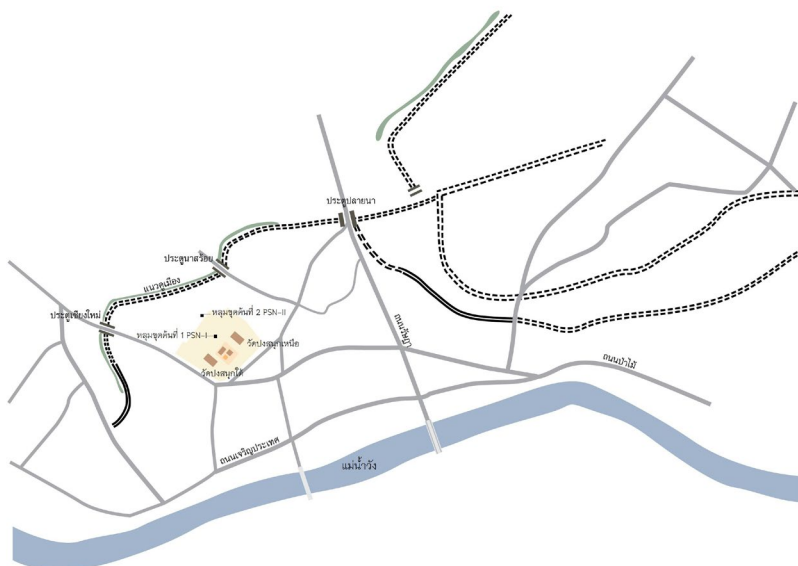
ที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีและการศึกษาที่ผ่านมา

วัดปงสนุกเหนือ ตั้งอยู่ในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พิกัด 18.294551N และ 99.496881 E (ตำแหน่งพระธาตุนมोनวัดบน) เมื่อ พ.ศ. 2551 พีรพงษ์ ไชยวงศ์ ได้ขุดตรวจฐานอาคารที่ม่อนวัดบน (ม่อนดอยวิหารพระเจ้าพันองค์) ภายในวัดปงสนุกเหนือ ผลการศึกษาพบว่าม่อนวัดบนเป็นอาคารก่ออิฐให้มีลักษณะคล้ายเนินเขาจำลอง (ภาพที่ 1) กำหนดอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา และขึ้นดินได้อาคารม่อนวัดบนไม่พบร่องรอยการอยู่อาศัยมาก่อนการสร้างอาคาร (พีรพงษ์ 2552, 320-321)

เนื่องจากผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่จำเป็นต้องมีการปรับพื้นที่เพื่อวางรากฐานอาคารจึงเป็นเหตุให้การขุดตรวจฐานอาคารม่อนวัดบนเมื่อ พ.ศ. 2551 ไม่พบร่องรอยกิจกรรมหรือชั้นหลักฐานทางโบราณคดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่วัดปงสนุกเหนือ เพื่อตรวจสอบระยะแรกเริ่มของการอยู่อาศัยหรือใช้พื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมืองโบราณเวียงละกอน

ตำแหน่งหลุมขุดค้นทางโบราณคดี

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่บริเวณเขตสังฆาวาส ด้านหลังวัดปงสนุกเหนือ เนื่องจากการเป็นพื้นที่มีการรบกวนจากกิจกรรมของวัดน้อยที่สุด โดยเปิดหลุมขุดค้นจำนวน 2 หลุม หลุมขุดค้นที่ 1 อยู่หน้าศาลเจ้าพ่อมหาภัยฯ คำบอกเล่าของคนในชุมชนปงสนุก สันนิษฐานว่าบริเวณนี้น่าจะเป็นที่ตั้งเสาหลักเมืองหลักแรกของเมืองลำปาง สำหรับหลุมขุดค้นที่ 2 อยู่บริเวณลานดินหน้าอุโบสถ ด้านทิศตะวันตกของวัด (แผนที่ 2 และ 3)

แผนที่ 2 แสดงตำแหน่งที่ตั้งวัดปงสนุกเหนือ (© Metee Medhasith Suksumret 04/05/2018)

แผนที่ 3 แสดงตำแหน่งที่ตั้งหลุมขุดค้นทางโบราณคดีภายในวัดปงสนุกเหนือ
(© Metee Medhasith Suksumret 05/07/2018)

ผู้วิจัยได้วางผังการขุดค้นในระบบกริด (Grid system) ตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก แต่ละกริดมีขนาด 2x2 เมตร กำหนดจุดตายตัว (fixed point) อยู่บริเวณมุมคานล่างของกุฏิ และใช้จุดเดียวกันนี้เป็นจุดกำหนดเส้นระนาบสมมติ (Datum line) เพื่อใช้บันทึกข้อมูล ทั้งนี้ ได้กำหนดตัวอักษรเรียกชื่อการขุดค้นในครั้งนี้อยู่คือ WLG'16 หมายถึง โครงการศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี เมืองโบราณเวียงละกอน ค.ศ.2016, PSN-I (Pongsanuk Nuea(1) หมายถึง หลุมขุดค้นทางโบราณคดี วัดปงสนุกเหนือหลุมที่ 1 และ PSN-II (Pongsanuk Nuea(2)หมายถึง หลุมขุดค้นทางโบราณคดี วัดปงสนุกเหนือ หลุมที่ 2

การขุดค้นทางโบราณคดี ได้แบ่งพื้นที่หลุมขุดค้นออกเป็น 4 ส่วน (Quadrant) ด้วยกัน คือ NWQ, NEQ, SEQ และ SWQ เริ่มขุดค้นในกริด NWQ เป็นลำดับแรกและเวียนตามเข็มนาฬิกา ขุดลอกดินในระบบชั้นดินสมมติระดับละ 10 เซนติเมตร จนถึงชั้นดินที่ไม่มีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ (Sterile)

การศึกษาชั้นดินและชั้นหลักฐานทางโบราณคดีของหลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I)

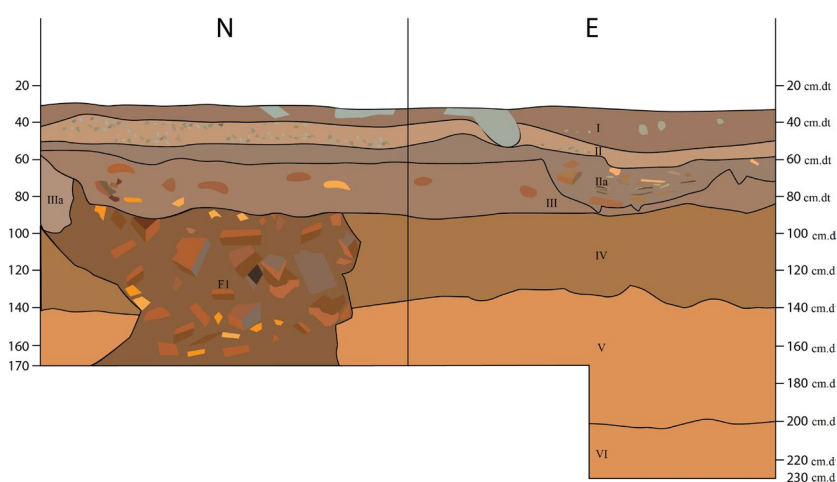
หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) พบชั้นดินธรรมชาติ 6 ชั้น ชั้นดินแทรก 3 ชั้น และ 1 ร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ 1 ร่องรอย พบชั้นทับถมทางวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับความลึก 30 cm.dt. จนถึงระดับ 150 cm.dt. ดังตารางที่ 1 ภาพที่ 2 และภาพที่ 3

ตารางที่ 1 ตารางสรุปลักษณะชั้นดินธรรมชาติและชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของหลุมขุดค้นที่ 1

ชั้นดิน	ลักษณะของชั้นดินและหลักฐานที่พบ
ชั้นดินที่ I _a	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย ชั้นดินหนาประมาณ 10-20 เซนติเมตร เป็นชั้นหน้าดิน พบเศษใบไม้แห้ง เศษวัตถุในสมัยปัจจุบัน เช่น ขวดเครื่องดื่ม ชูกำลัง ตะปู ก้อนปูนซีเมนต์
ชั้นดินแทรกที่ I	เป็นชั้นเศษปูนซีเมนต์และหินปูนที่ใช้ในการก่อสร้าง ชั้นแทรก I _a หนาประมาณ 10 เซนติเมตร ปรากฏที่ผนังหลุมด้านทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเป็นเศษวัสดุก่อสร้างที่ใช้ในการบูรณะซ่อมแซมอาคารภายในวัดในสมัยปัจจุบัน
ชั้นดินที่ II _a	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทรายเนื้อละเอียดชั้นดินหนาประมาณ 10-15 เซนติเมตร พบเศษปูนซีเมนต์และหินปูนที่ใช้ในการก่อสร้าง และเศษวัตถุในสมัยปัจจุบัน เช่น เศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา เศษกระเบื้องมุงหลังคาสีเขียว (ลอนคู่) เศษภาชนะเนื้อกระเบื้องสมัยปัจจุบัน เศษเหล็กเส้น
ชั้นดินที่ II _b	เป็นชั้นทับถมของเศษอิฐและเศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา ปรากฏที่ผนังหลุมด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเป็นเศษวัสดุขอสถาปัตยกรรมด้านทิศใต้ ที่รื้อเมื่อ พ.ศ. 2498
ชั้นดินที่ II	เป็นชั้นแทรกบางๆ ปรากฏที่มุมหลุม NWQ ลักษณะเป็นเศษอิฐสภาพเปื่อย
ชั้นดินที่ III	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนเนื้อละเอียด ชั้นดินหนาประมาณ 20 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุในสมัยล้านนา เช่น ชิ้นส่วนโลหะสำริด ลูกกระสุนดินเผา เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา สันนิษฐานว่าชั้นดินที่ III เป็นชั้นกิจกรรมของวัดในสมัยวัฒนธรรมล้านนา
ชั้นดินที่ III _a	เป็นหลุมคล้ายหลุมเสา ลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายและเศษหินปูนขนาดเล็ก ชั้นดินที่ III ขนาดกว้างประมาณ 15 เซนติเมตร ลึกประมาณ 40 เซนติเมตร ปรากฏอยู่ที่ผนังหลุมด้านทิศเหนือ บริเวณมุมหลุมด้านทิศตะวันตก อยู่ใต้ชั้นดินที่ III และเหนือชั้นดินที่ IV

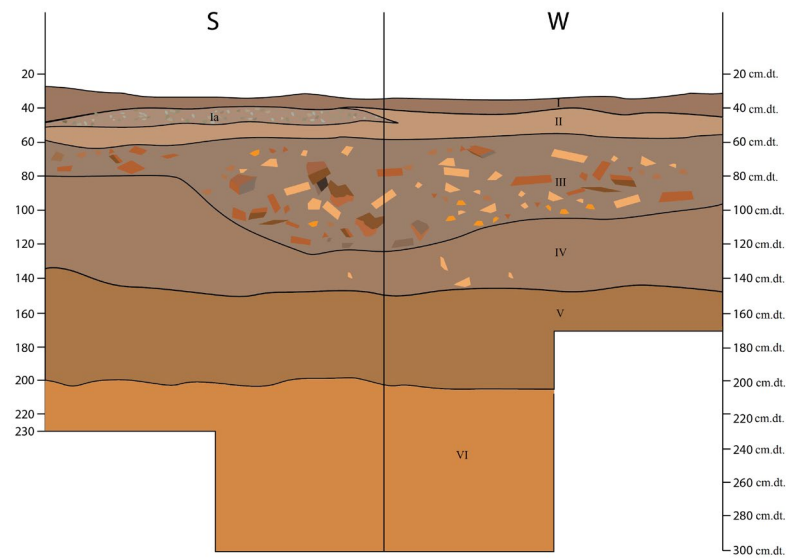
ตารางที่ 1 ตารางสรุปลักษณะชั้นดินธรรมชาติและชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของหลุมขุดค้นที่ 1 (ต่อ)

ชั้นดิน	ลักษณะของชั้นดินและหลักฐานที่พบ
ร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ Feature#1	ลักษณะเป็นหลุมขนาดใหญ่มีขนาดเกือบเต็มผนังหลุมด้านทิศเหนือ โดยอยู่ใต้ชั้นดินที่ III จากการขุดค้นพบว่า Feature#1 นี้มีพื้นที่ในกริด NWQ และ NEQ ภายในพบเศษอิฐขนาดใหญ่และเศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา สันนิษฐานว่าเป็นหลุมทิ้งเศษวัสดุก่อสร้าง
ชั้นดินที่ IV	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนเนื้อละเอียด ชั้นดิน หนาประมาณ 60 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุในสมัยล้านนา เช่น หินลับ (หินทราย) เศษกระเบื้องมุงหลังคา เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาล้านนา เศษภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (Chinese porcelain) แต่โบราณวัตถุที่พบมี ปริมาณน้อยกว่าเมื่อเทียบกับโบราณวัตถุที่พบในชั้นดินที่ III
ชั้นดินที่ V	ลักษณะดิน เป็นดินเหนียว ชั้นดินหนาประมาณ 60 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุ ในสมัยล้านนา เช่น ชิ้นส่วนกระดานหินชนวน เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษ แต่โบราณวัตถุที่พบมีปริมาณน้อยกว่า เมื่อเทียบกับโบราณวัตถุที่พบในชั้นดิน ที่ III และ IV
ชั้นดินที่ VI	ลักษณะดินเป็นดินเหนียวเนื้อละเอียดมีจุดประสีน้ำตาลเหลืองไม่พบ โบราณวัตถุ สันนิษฐานว่าเป็นชั้นดินที่ปราศจากการกิจกรรมของมนุษย์ (pre-occupation layer / sterile)

ภาพที่ 2 แผนผังชั้นดินธรรมชาติด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกของหลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I)

(© Metee Medhasith Suksumret 28/11/2017)

ภาพที่ 3 แผนผังชั้นดินธรรมชาติด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของหลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I)

(© Metee Medhasith Suksumret 28/11/2017)

ตารางที่ 2 ตารางแสดงจำนวนและน้ำหนักโบราณวัตถุประเภทดินเผาที่ขุดพบในหลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) แยกตามประเภทและระดับชั้นดินสมมติ

ลำดับชั้น (cm.dt.)	กระเบื้องมุงหลังคา		Earthenware		Stoneware		Chinese porcelain	
	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม
60-70	3	289.3	0	0	1	37.5	0	0
70-80	400	5,203	7	95.0	10	228.5	2	139.3
80-90	0	0	0	0	0	0	0	0
90-100	13	382.6	1	51.3	1	61.2	0	0
100-110	19	340.7	0	0	1	22.2	0	0
110-120	0	0	0	0	0	0	0	0
120-130	0	0	0	0	0	0	0	0
130-140	0	0	0	0	0	0	0	0
140-150	6	148.8	3	44.6	0	0	5	19.0

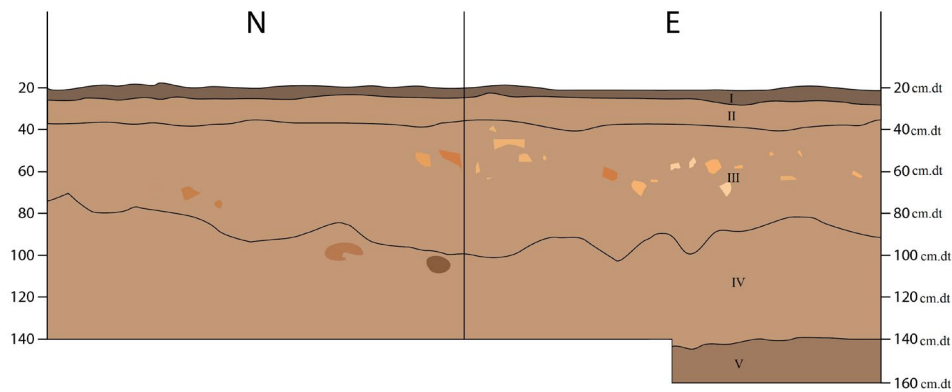
หมายเหตุ: ในหลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) ในกริด NWQ และ NEQ มีลักษณะเป็นหลุมกิจกรรมของมนุษย์ (Feature#1) สันนิษฐานว่าเป็นหลุมทิ้งเศษวัสดุก่อสร้าง

การศึกษาชั้นดินและชั้นหลักฐานทางโบราณคดีของหลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II)

หลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) พบชั้นดินธรรมชาติ 6 ชั้น พบชั้นทับถมทางวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับความลึก 40 cm.dt. จนถึงระดับ 140 cm.dt. ดังตารางที่ 3 และภาพที่ 4

ตารางที่ 3 ตารางสรุปลักษณะชั้นดินธรรมชาติและชั้นทับถมทางวัฒนธรรมของหลุมขุดค้นที่ 2

ชั้นดิน	ลักษณะของชั้นดินและหลักฐานที่พบ
ชั้นดินที่ I	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทรายสีฟ้าและใบไม้ เป็นชั้นหน้าดิน พบเศษใบไม้แห้ง ชั้นดินธรรมชาติที่ I หนาประมาณ 15-20 เซนติเมตร
ชั้นดินที่ II	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนชั้นดินธรรมชาติที่ II หนาประมาณ 10-15 เซนติเมตร เริ่มพบโบราณวัตถุ เช่น ตะปูโบราณ เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เคลือบสีน้ำตาล เศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา
ชั้นดินที่ III	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย ชั้นดินธรรมชาติที่ III หนาประมาณ 40-50 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุในสมัยล้านนา เช่น ตะปูโบราณ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งเคลือบสีน้ำตาล เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาสันกำแพงและเวียงกาหลง เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง (Chinese porcelain) สันนิษฐานว่าชั้นดินที่ III เป็นชั้นกิจกรรมของวัดในสมัยวัฒนธรรมล้านนา
ชั้นดินที่ IV	ลักษณะดิน เป็นดินเหนียวปนทราย ชั้นดินธรรมชาติที่ IV หนาประมาณ 20 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุในสมัยล้านนา เช่น เศษกระเบื้องมุงหลังคา เศษภาชนะดินเผาเนื้อดิน เศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งจากแหล่งเตาล้านนา แต่โบราณวัตถุที่พบมีปริมาณน้อยกว่า เมื่อเทียบกับโบราณวัตถุที่พบในชั้นดินที่ III
ชั้นดินที่ V	ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทรายชั้นดินธรรมชาติที่ V หนาประมาณ 20 เซนติเมตร พบโบราณวัตถุประเภทเศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาแต่โบราณวัตถุที่พบมีปริมาณน้อยกว่า เมื่อเทียบกับโบราณวัตถุที่พบในชั้นดินที่ III และ IV
ชั้นดินที่ VI	ลักษณะดิน เป็นดินเหนียวปนทราย ไม่พบโบราณวัตถุ สันนิษฐานว่าเป็นชั้นดินที่ปราศจากการกิจกรรมของมนุษย์ (pre-occupation layer / sterile)

ภาพที่ 4 แผนผังชั้นดินธรรมชาติด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก ของหลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II)
(© Metee Medhasith Suksumret 20/11/2017)

ตารางที่ 4 ตารางแสดงจำนวนและน้ำหนักโบราณวัตถุประเภทดินเผาที่ขุดพบในหลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) แยกตามประเภทและระดับชั้นดินสมมติ

ลำดับชั้น (cm.dt.)	กระเบื้องมุงหลังคา		Earthenware		Stoneware		Chinese porcelain	
	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม	ชิ้น	กรัม
60-70	319	3,214.1	14	140.8	15	115.9	0	0
70-80	648	8,340.1	65	478.2	56	1,313.6	1	3.3
80-90	387	5,537.0	60	821.0	79	1,000.2	0	0
90-100	94	1,429.7	22	185.2	8	157.5	0	0
100-110	9	149.9	8	437.7	4	33.0	0	0
110-120	11	184.5	2	8.7	0	0	0	0
120-130	5	160.0	0	0	4	48.7	0	0
130-140	3	65.9	0	0	1	11.6	0	0

ผลการวิเคราะห์โบราณวัตถุ

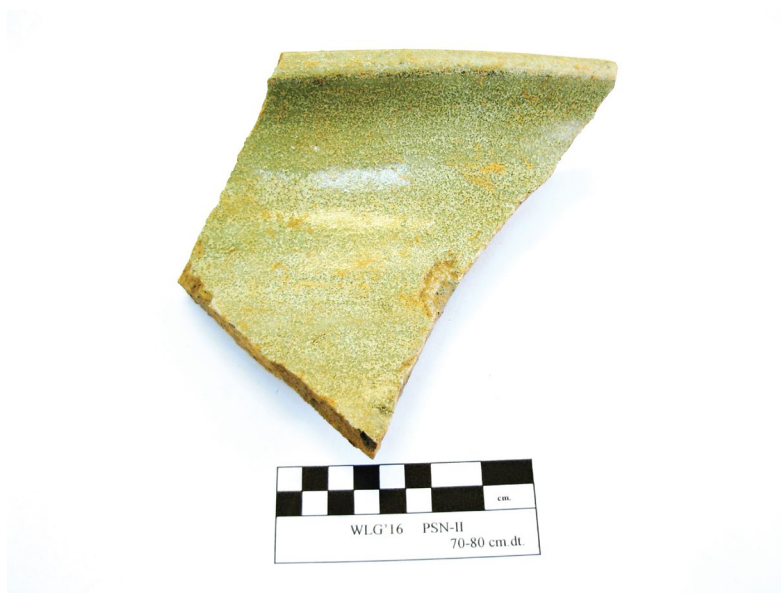
หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นหลุมที่ 1 (PSN-I) และ 2 (PSN-II) สามารถจัดจำแนกสิ่งของเครื่องใช้ภายในวัดได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ภาชนะดินเผา จำแนกตามประเภทของเนื้อดินได้ ดังนี้

1.1 ภาชนะดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) สามารถสันนิษฐานรูปแบบภาชนะจากชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบได้ทั้งหมด 8 ประเภทด้วยกันคือ บาตร กุณฑี จาน ถ้วย หม้อคอสั้น หม้อปากผาย ไห และตะคัน มีทั้งไม่มีการตกแต่งผิวภาชนะ และตกแต่งผิวภาชนะด้วยการทาสีดินสีแดง (Slip) การขูดขีดและการกดประทับลายพื้นปลา

1.2 ภาชนะดินเผาเนื้อหิน (Stoneware) สามารถสันนิษฐานรูปแบบภาชนะจากชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบได้ทั้งหมด 5 ประเภทด้วยกันคือ กุณฑี ถ้วย จาน ไหขนาดเล็ก ไหปากตรงไหปากปากผาย มีทั้งชนิดไม่เคลือบน้ำเคลือบ และตกแต่งผิวด้วยการเคลือบน้ำเคลือบใส น้ำเคลือบเขียว น้ำเคลือบสีน้ำตาล น้ำเคลือบสีดำ การเซาะร่องแล้วนำไปเคลือบเขียว และเขียนลายใต้เคลือบเขียว

1.3 ภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (Porcelain) ได้แก่เครื่องถ้วยจีน

ภาพที่ 5 ชิ้นส่วนไหปากผาย เนื้อหิน เคลือบเขียว จากแหล่งเตาสันกำแพง
(© Metee Medhasith Suksumret 16/10/2017)

ทั้งนี้ สามารถสันนิษฐานถึงแหล่งผลิตหรือแหล่งที่มาของภาชนะดินเผาที่พบได้ ดังนี้

ภาชนะจากแหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาสันกำแพง ตั้งอยู่ในเขตตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาชนะดินเผาเนื้อหิน (Stone ware) มีเนื้อดินหยาบ สีเทา ภาชนะมีน้ำหนักลักษณะการตกแต่งมีทั้งแบบเคลือบน้ำเคลือบเขียว เขียนลายสีดำได้เคลือบ นักโบราณคดีได้กำหนดอายุภาชนะแหล่งเตาสันกำแพงอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 20 เจริญมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 และหมดความสำคัญลงในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 (สายนต์ พาสุข และประทีป 2533, 22) รูปแบบภาชนะจากแหล่งเตาสันกำแพงที่พบจากการขุดค้นที่วัดปงสนุกเหนือ ได้แก่ ชาม จาน ถ้วย ไหปากผายเคลือบเขียว

ภาชนะจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและแหล่งเตาวังเหนือ แหล่งเตาเวียงกาหลงตั้งอยู่ในเขตบ้านสันมะเค็ด บ้านทุ่งม่าน บ้านป่าส้าน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ส่วนแหล่งเตาวังเหนือ ตั้งอยู่ในเขตบ้านห้วยทราย และบ้านทุ่งฮั่ว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เนื่องจากแหล่งเตาทั้ง 2 มีอาณาเขตติดกัน และลักษณะลวดลายของภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและแหล่งเตาวังเหนือ มีลักษณะเป็นภาชนะดินเผาเนื้อหิน (Stoneware) คุณภาพดี เนื้อดินสีขาว-เทา เนื้อบาง ภาชนะบางใบมีน้ำหนักเบาและโปร่งแสง จนอาจสามารถเทียบได้กับภาชนะดินเผาเนื้อกระเบื้อง (Porcelain) ลักษณะการตกแต่งมีทั้งแบบเคลือบน้ำเคลือบใส เคลือบเขียว เขียนลายสีดำได้เคลือบ จึงจัดให้ภาชนะจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและแหล่งเตาวังเหนืออยู่ในกลุ่มเดียวกัน รูปแบบภาชนะจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและแหล่งเตาวังเหนือที่พบจากการขุดค้นวัดปงสนุกเหนือ ได้แก่ ถ้วย จาน และไหขนาดเล็ก

ภาพที่ 6 ชิ้นส่วนจาน เขียนสีดำได้เคลือบ จากแหล่งเตาเวียงกาหลง-กลุ่มเตาวังเหนือ (© Metee Medhasith Suksumret 16/10/2017)

ภาพที่ 7 ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงินประเภทเขียนลายสีน้ำเงิน ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21 (© Metee Medhasith Suksumret 16/10/2017)

ภาชนะจากแหล่งเตาลำปาง แหล่งเตาลำปางตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือของวัดพระเจดีย์ขาวหลัง ตำบลวังหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ลักษณะของภาชนะดินเผาแหล่งเตาลำปาง เป็นภาชนะดินเผานี้อิน เนื้อดินสีเทาเข้ม หรือสีดำ เคลือบสีน้ำตาลเข้มถึงสีดำ น้ำเคลือบหนา ภาชนะบางชิ้นน้ำเคลือบเกาะกันเป็นก้อนคล้ายหยดน้ำ รูปแบบภาชนะจากแหล่งเตาลำปางที่พบจากการขุดค้นที่วัดปงสนุกเหนือ ได้แก่ ไห กุณฑี

ภาชนะที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น ภาชนะในกลุ่มนี้สันนิษฐานว่าเป็นภาชนะดินเผานี้อิน (Earthenware) เนื่องจากลักษณะและคุณสมบัติของภาชนะประเภทนี้มี ความแข็งแรงน้อยและแตกหักง่าย เมื่อเทียบกับภาชนะดินเผาเนื้อแกร่ง จึงสันนิษฐานว่าผลิตขึ้นใช้ในท้องถิ่น สะท้อนต่อการขนส่งแลกเปลี่ยน นำมาใช้ในการขุดค้นรูปแบบภาชนะดินเผาที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นที่พบจากการขุดค้นที่วัดปงสนุกเหนือ ได้แก่ บาตร กุณฑี ถ้วย จาน หม้อคอสั้น หม้อปากผาย และไห

เครื่องถ้วยจีน พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนประเภทภาชนะดินเผานี้อีกระเบี้อง (Porcelain) รูปแบบที่พบ คือ ถ้วย ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง อายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ 21

2.เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากดินเผา

2.1 เบี้ยดินเผา เป็นโบราณวัตถุที่ทำจากเศษภาชนะดินเผาหรือกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา นำมาขัดแต่งให้เป็นแผ่นทรงกลม เป็นโบราณวัตถุที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย สันนิษฐานว่าเบี้ยดินเผาที่พบเป็นอุปกรณ์สำหรับการละเล่นทอยเบี้ยหรือดองเต (Hop Scotch) การละเล่นยอดนิยมของเด็กสมัยโบราณ (ผาสุข 2542, 140) เบี้ยดินเผาที่พบเป็นโบราณวัตถุสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยวัฒนธรรมหริภุญไชยจนมาถึงสมัยล้านนา นอกจากนี้จากการขุดแต่งกำแพงเมืองโบราณเขลางค์นคร เมื่อ พ.ศ. 2550 ได้พบเบี้ยดินเผาในหลุม N1E9 (เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 73) จากการขุดค้นชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีที่วัดป่าพร้าวในหลุมทดสอบที่ 3 (เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 76) และยังได้พบเบี้ยดินเผาจากการขุดค้นทางโบราณคดีในเขตเมืองลำพูนและเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดธรรมนิยาราม (ผาสุขและคณะ 2536, 49) แหล่งโบราณคดีบ้านวังโฮ (ผาสุขและคณะ 2536, 51) วัดประตูลี้ (ผาสุขและคณะ 2536, 58) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วัดเจดีย์เหลี่ยมและวัดกู่ป่าด้อม (เมธี 2552, 81) เวียงกุมกาม

ภาพที่ 8 เบี้ยดินเผา พบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) (© Metee Medhasith Suksumret 17/10/2017)

ภาพที่ 9 ลูกกระสุนดินเผาพบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) (© Metee Medhasith Suksumret 24/10/2017)

ภาพที่ 8 เบี้ยดินเผา พบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) (© Metee Medhasith Suksumret 17/10/2017)

ภาพที่ 9 ลูกกระสุนดินเผาพบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) (© Metee Medhasith Suksumret 24/10/2017)

ภาพที่ 12 ตะปูโบราณ หรือ สั้งฆวานร พบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) (© Metee Medhasith Suksumret 16/10/2017)

ภาพที่ 13 ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคา พบจากการขุดค้นที่หลุมขุดค้นที่ 2 (PSN-II) (© Metee Medhasith Suksumret 16/10/2017)

2.2 ลูกกระสุนดินเผา ทำจากดินเหนียวปั้นเป็นลูกกลมแล้วนำไปเผาไฟให้ดินสุก สันนิษฐานว่าใช้เป็นลูกกระสุนใช้ยิงสัตว์ การขุดแต่งกำแพงเมืองโบราณเขลางค์นครได้พบลูกกระสุนดินเผาในหลุม N1E10 (เทศบาลนครลำปาง และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 36) จากการขุดค้นชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดีที่บริเวณบ้านพักเจ้าหน้าที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ในหลุมทดสอบที่ 5 (เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน 2551, 52)

3.เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหิน

3.1 กระดานหินชนวน เศษหินชนวน (Slate) ลักษณะเป็นแผ่นแบนสีดำ ที่หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) ในระดับ 140-150 cm.dt. สันนิษฐานว่าเป็นชิ้นส่วนของกระดานหินชนวน สำหรับใช้ในกิจกรรมของวัด

3.2 หินลับ (Whetstone) เป็นก้อนหินทรายสีแดง (Sandstone) เนื้อละเอียด ปรากฏร่องรอยการใช้งาน (สึก) ที่หลุมขุดค้นที่ 1 (PSN-I) ในระดับ 110-120 cm.dt. สันนิษฐานว่าเป็นหินลับ สำหรับใช้ในกิจกรรมของวัด

4.ชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

4.1 ตะปูโบราณ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสังฆวนร ทำจากโลหะ ลักษณะเป็นแท่งโลหะยาว ปลายด้านหนึ่งพบ ปลายด้านหนึ่งแหลม สันนิษฐานว่าใช้ในงานก่อสร้างสถาปัตยกรรม

4.2 กระเบื้องมุงหลังคา เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าดินขอ ทำจากดินเหนียวปั้นเป็นแผ่นแบนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปลายด้านหนึ่งพบ เพื่อใช้เกาะไม้กันฝ้าสำหรับมุงหลังคา

ผลการศึกษาชั้นวัฒนธรรมและอายุสมัยของแหล่งโบราณคดี

หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาชั้นดินทางโบราณคดีของหลุมขุดค้นที่ 1 และหลุมขุดค้นที่ 2 สามารถลำดับการอยู่อาศัยได้ออกเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นระยะแรกเริ่มของการเข้ามาใช้พื้นที่ในบริเวณวัดปงสนุกเหนือ ปรากฏร่องรอยในชั้นดินธรรมชาติที่ IV และ III หรือในระดับความลึกโดยประมาณ 60-150 cm.dt ในหลุมขุดค้นที่ 1 และระดับความลึกโดยประมาณ 40-140 cm.dt ในหลุมขุดค้นที่ 2 โบราณวัตถุที่พบ ได้แก่ ภาชนะดินเผาเนื้อดิน ภาชนะดินเผาเนื้อหินจากแหล่งเตาล้านนา พบเครื่องถ้วยจีนเป็นจำนวนน้อยมาก และเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทอื่นๆ ในสมัยวัฒนธรรมล้านนา เช่น กระเบื้องมุงหลังคา ลูกกระสุนดินเผา ตะปู เป็นต้น จากภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและวังเหนือ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ประเภทเขียนลายสีน้ำเงิน ที่ผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน มณฑลเจียงซี สมัยราชวงศ์หมิง ทำให้สามารถกำหนดอายุของระยะที่ 1 ไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 21

ระยะที่ 2 เป็นชั้นกิจกรรมในสมัยพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ปรากฏในชั้นดินธรรมชาติที่ II และ I หรือในระดับความลึกโดยประมาณ 30-60 cm.dt ในหลุมชุดคันที่ 1 และระดับความลึกโดยประมาณ 20-40 cm.dt ในหลุมชุดคันที่ 2 และทั้งนี้ในหลุมชุดคันที่ 1 ชั้นดินธรรมชาติที่ II และ I ได้ถูกรบกวนจากกิจกรรมมนุษย์ ในยุคปัจจุบัน พบเศษวัสดุก่อสร้างเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับการสอบถามผู้ช่วยเจ้าอาวาสว่าบริเวณหลุมชุดคันที่ 1 เคยใช้เป็นสถานที่เตรียมวัสดุก่อสร้างในคราวบูรณะวิหารพระเจ้าพันองค์ในช่วง พ.ศ. 2548

ทั้งนี้ สามารถสรุประยะการอยู่อาศัยของเมืองโบราณเวียงละกอน ได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ตารางสรุปพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณเวียงละกอน

ระยะการอยู่อาศัย	โบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดี ณ วัดปงสนุกเหนือ เมืองโบราณเวียงละกอน	ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น
ระยะที่ 1 พุทธศตวรรษที่ 21 ระดับความลึก 40-140 cm.Dt.	- ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดิน - ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อหิน ประเภทเคลือบเขียวและเขียนลายใต้เคลือบจากแหล่งเตาเวียงกาหลงและวังเหนือ - ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน ประเภทเขียนลายสีน้ำเงินผลิตจากกลุ่มเตาจิ่งเต๋อเจิน - เบ้าดินเผา - ชิ้นส่วนกระดานหินชนวน - กระสุนดินเผา - ชิ้นส่วนสำริด - หินลับ - ชิ้นส่วนกระเบื้องมุงหลังคา - ตะปู	- วัฒนธรรมจีนสมัยราชวงศ์หมิง - วัฒนธรรมล้านนา
ระยะที่ 2 พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ระดับความลึก 20-40 cm.Dt.	- เศษกระเบื้องมุงหลังคา - ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยสาธารณรัฐ	- วัฒนธรรมจีนสมัยสาธารณรัฐ - วัฒนธรรมรัตนโกสินทร์

บทสรุป

หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นหลุมที่ 1 (PSN-I) และ 2 (PSN-II) ในเขตสังฆาวาส วัดปงสนุกเหนือ ได้แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมการใช้พื้นที่ในสมัยวัฒนธรรมล้านนา สันนิษฐานว่าบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และประกอบกิจกรรมของพระสงฆ์ เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น บาตร กุณฑี ถ้วย หม้อ ไห ตะคัน เครื่องถ้วยจีน กระดานชนวน หินลับ เป็นต้น และเมื่อวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบร่วมกับบริบททางประวัติศาสตร์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 อาจสันนิษฐานได้ว่าเมืองโบราณเวียงละกอนเป็นส่วนต่อขยายของเมืองโบราณเขลางค์นคร

ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อาณาจักรล้านนาได้เติบโตขึ้นเป็นรัฐขนาดใหญ่

อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจและการค้าภายในภูมิภาคขยายตัว เมืองเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางการค้าระดับภูมิภาค (สร้อยดี 2558, 149) ทำหน้าที่คล้ายกับเป็นเมืองท่าตอนบนในภูมิภาค ส่งสินค้าประเภทของป่าบรรดาออกไปยังเมืองท่าทางตอนล่างและชายฝั่งทะเล กอปรกับการปกครองของอาณาจักรล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าวแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 บริเวณ (สร้อยดี 2558, 190) ได้แก่

- (1) เมืองราชธานี เป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนากปกครองโดยกษัตริย์ ได้แก่ เมืองเชียงใหม่และลำพูน
- (2) เมืองข้าหลวง เป็นบริเวณที่อยู่ถัดจากเมืองราชธานีออกไปได้ ปกครองโดยเจ้านายเชื้อพระวงศ์หรือขุนนางราชสำนักที่กษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้ง เมืองกลุ่มนี้ ได้แก่ เมืองพร้าว เชียงดาว ยวม ผาง เขลางค์ เกิน เทิง เชียงราย เชียงแสน เป็นต้น (สร้อยดี 2558, 191)
- (3) เมืองประเทศราช เป็นเมืองที่อยู่ชายแดนของอาณาจักร กษัตริย์ล้านนาจะให้ปกครองตนเอง แต่ต้องส่งบรรณาการมายังเมืองราชธานี เมืองกลุ่มนี้ ได้แก่ เมืองในเขตลุ่มน้ำสาละวิน เมืองในเขตเชียงตุง เมืองในเขตสิบสองปันนา และเมืองในเขตแพร่ น่าน เป็นต้น (สร้อยดี 2558, 192)

เมื่อพิจารณาชุดข้อมูลทางโบราณคดีวัดปงสนุกเหนือ ทำให้ได้ข้อสรุปว่าเมืองโบราณเวียงละกอนเริ่มมีการเข้าใช้พื้นที่ของผู้คนตั้งแต่สมัยล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา อาจเป็นส่วนต่อขยายจากเมืองโบราณเขลางค์นครเป็นการเพิ่มพื้นที่สำหรับกิจกรรมของเมือง เพื่อรองรับจำนวนผู้คนเพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวของเมือง ชุดข้อมูลดังกล่าวยังสนับสนุนสมมติฐานของสุรพล ดำริห์กุล ที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ในเบื้องต้น นอกจากนี้เมืองโบราณเขลางค์-เวียงละกอน ยังอาจทำหน้าที่เป็นเมืองศูนย์กลางรวบรวมสินค้าและของป่าจากชุมชนต่างๆ ทางตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำวัง อีกทั้งยังสามารถติดต่อกับชุมชนในเขตภาคกลางโดยไม่ต้องส่งสินค้าข้ามเทือกเขากลับไปสู่ลุ่มแม่น้ำปิง

บรรณานุกรม

เทศบาลนครลำปางและสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน. รายงานการขุดค้นขุดแต่งและศึกษาชั้นวัฒนธรรมทางโบราณคดี
เขลางค์นคร. เชียงใหม่: มรดกล้านนา, 2551.

ผาสุข อินทรารุช, สิ้นชัย กระบวนแสง, และเพียว นาคเวก. “การศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณ จากหลัก
ฐานทางโบราณคดีในบริเวณเมืองลำพูนเก่า ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19.” รายงานการวิจัย, ภาควิชา
โบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

_____. ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย, 2542.

พุทธพุกาม, พระ และ พุทธญาณ, พระ. ตำนานมูลศาสนา. แปลโดย สุต ศรีสมวงศ์ และพรหม ขมาลา. พิมพ์
ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: นครพิงค์การพิมพ์, 2513.

พีรพงษ์ ไชยวงศ์. “การศึกษาเมืองโบราณเขลางค์นคร-เวียงละกอนจากหลักฐานทางโบราณคดี.” วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2552.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเริง. “พัฒนาการเวียงกุมกามจากหลักฐานทางโบราณคดี.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต,
สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

รัตนปัญญาเถระ, พระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร,
2518.

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2558.

สายันต์ ไพรชาญจิตร์, พาสุข ดิษยเดช, และประทีป เพ็งตะโก. แหล่งเตาล้านนา. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ กอง
โบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.

สุรพล ดำริห์กุล. ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2547.

